

uvodnik Foreword

Uz 1600. obljetnicu smrti sv. Jeronima

*Anto Mišić**

Eusebius Hieronymus ime je dobio po ocu Euzebiju, a Jeronim (Hieronymus) bijaše njegov pridjevak. Rodio se u kršćanskoj dobrostojećoj obitelji vjerojatno 347. ili 348. godine. Ne postoji suglasje o godini njegova rođenja ni o tome gdje se nalazio rodni mu grad Stridon, koga su razorili Goti 376. godine. Sam Jeronim napisao je da se Stridon »nalazio na negdašnjoj granici između Dalmacije i Panonije« (*De vir. ill.*, 135). Teško je, međutim, točno odrediti kuda je išla ta granica. Jeronimovi su životopisci Stridon smještali na vrlo različita područja. Tako Vallarsi smatra da se nalazio u blizini Akvileje, jer je Jeronim imao više prijatelja iz tog kraja s kojima je često komunicirao, a i sam je tamo boravio. Zanimljiva je i teorija po kojoj se Stridon nalazio na području današnjeg Međimurja u mjestu Štrigovi, kako je zapisao pavlinski redovnik Josip Bedeković. Poznati dalmatinski pisci, od Marulića do arheologa don Frane Bulića, ističu pak Jeronimovo dalmatinsko porijeklo. Jeronim pak sebe nikada nije nazvao Dalmatincem, a simpatične uzrečice koja mu se pripisuje „oprosti mi Gospodine jer sam Dalmatinac“ nema u njegovim spisima. Iz činjenice da Jeronim, govoreći o Stridonu, prvo navodi Dalmaciju i da o svojem zavičaju govori da je krševit (*Ep.* 7,5) te da ga suvremenici i kasnije mnogi autori nazivaju Dalmatincem, za arheologa don Franu Bulića ozbiljni su razlozi da se Jeronimov rodni grad smjesti u Dalmaciju, po svemu sudeći u blizinu današnjeg Grahovskog polja. Istraživanja arheologa Alačevića, koji je pronašao i pročitao natpis na kamenom stupu, koji je pronađen na putu između Grahova i Glamoča, a u kojem se spominje granica između Stridonaca i Salvijata, potkrjepljuju pretpostavku da se Jeronimov rodni grad Stridon vjerojatno nalazio na području današnjega Grahova. Jeronimovi su roditelji bili dobrostojeći kršćani. Imao je sestru i mlađeg brata, imenom Pavlinijana, koji je kasnije s njime živio kao redovnik u Betlehemu. Po ondašnjem običaju ni Jeronim nije bio kršten kao dijete, nego je dugo vremena živio kao katekumen.

Nakon prve školske izobrazbe u domovini, još vrlo mlad (360.), uputio se u Rim na studij gramatike, retorike i filozofije. Na studiju kod poznatog gramatika Elija Donata upoznao je Rufina. Stekao je izvrsnu klasičnu naobrazbu i poznavanje latinskog jezika, što se je jasno očitovalo u njegovim kasnijim spisima. U Rimu je naučio i grčki, čitao grčke klasike filozofije i književnosti, te nabavljao knjige, a neke je i sam prepisivao. Pri kraju studija Jeronim je kršten, svakako prije

* Prof. dr. sc. Anto Mišić, Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Jordanovac 110, Zagreb, Hrvatska. E-adresa: amiscic@ffrz.hr

24. rujna 366. godine, kada je umro papa Liberije. Nakon krštenja, zajedno s prijateljem Rufinom, upoznao je neke redovničke zajednice u Rimu i oduševio se za takav način života. Rufin se vratio u Akvileju i posvetio redovničkomu životu, a Jeronim je posjetio rodni kraj te potom otputovao u Trijer, carsku rezidenciju u Galiji. Tamo je radio u državnoj upravi. Vrlo brzo (oko 370.) napustio je svjetovni te se posvetio asketskomu životu i studiju. Pridružio se prijatelju Rufinu u Akvileji, međutim ta je zajednica uskoro bila raspuštena, a oni su otišli na Istok: Rufin u Egipat, a Jeronim preko Carigrada u Antiohiju, gdje ga je prihvatio budući biskup Evagrije. Čini se da je Jeronim neko vrijeme živo kao isposnik (*eremita*) u pustinji, a potom se vratio u Antiohiju, vrlo važno središte ranokršćanske znanosti, u kojem je boravio gotovo deset godina. Upravo u Antiohiji Jeronim je počeo ozbiljnije proučavati Bibliju i slušati egzegetska predavanja Apolinarija iz Laodiceje, što je imalo velik utjecaj na njegove biblijske komentare. U to je vrijeme usavršio svoje znanje grčkog i hebrejskog jezika. U Eustacijevoj biblioteci proučavao je Origenove spise.

Živeći u monaškoj zajednici pristao je da ga Antiohijski biskup Paulin zaredi za svećenika, ali uz uvjet da ostane redovnik. Tada je otpočeo i njegov spisateljski rad, među ostalim napisao je prvu monašku legendu u kršćanskoj književnosti o životu egipatskog pustinjaka Pavla. Vjerojatno je tada načinio i prve prijevode Origenovih spisa. Godine 379. ili 380. otišao je u Carigrad, gdje je slušao i upoznao Grgura Nazijanskoga, velikog teologa i carigradskog patrijarha. Neki smatraju da je upravo tada, na poticaj Grgura Nazijanskoga, Jeronim otpočeo svoj spisateljski i prevoditeljski rad. U Carigradu je preveo i nadopunio (do godine 378.) Euzebijevu *Kroniku*, koja je imala velik utjecaj u srednjem vijeku. Nakon što je Grgur Nazijanski prestao biti biskup u Carigradu Jeronim se vratio u Antiohiju, a godine 382. otputovao je u Rim, gdje je na poziv pape Damaza, s biskupom Paulinom, trebao sudjelovati na sinodi. U Rimu je bio gost kod bogatih udovica Marcele, Paule i njezine kćeri Eustohije, koje su svoje kuće praktički pretvorile u samostane, pa je Jeronim mogao nastaviti njemu omiljenim monaškim načinom života. Nakon Paulinova povratka na Istok, Jeronim je ostao u Rimu i, prema vlastitom pripovijedanju (*Ep.* 123,9–10), postao je tajnikom pape Damaza. Osim zbog administrativnih poslova, papa je cijenio i Jeronimove spise. Tako je za papu s grčkoga preveo i njemu posvetio dvije Origenove propovijedi o *Pjesmi nad pjesmama*. Pierre Nautin sumnja u točnost te informacije, a Jeronimov životopis iz 12. stoljeća upravo na temelju te njegove djelatnosti tvrdi da je imenovan kardinalom, kako ga često i prikazuje kasnija ikonografija. Nakon Damozove smrti (u prosincu 384.) očekivalo se da će Jeronim biti izabran za novog papu (*Ep.* 45,3), no to se nije dogodilo. Njegove žestoke kritike na račun ponašanja rimskoga klera već su mu stvorile mnoge protivnike, a žestoka obostrana polemika pojačana je nakon Damazove smrti. Protiv Jeronima iznesene su najrazličitije optužbe. Sumnjalo se čak da njegov odnos s bogatim udovicama nije bio baš asketski. Jeronim se žestoko branio od optužbi, no zbog neprijateljske klime koja se stvorila prema njemu, odlučio je napustiti Rim, pa je godine 385. iz luke Ostije otputovao prema Jeruzalemu. Bogata udovica Paula, njezina kći Eustohija i njihove prijateljice pošle su za njim. Susreli su se u Kalabriji, pa su dalje putovali

zajedno u Jeruzalem, gdje su stigli krajem 385. godine. Nedugo potom otputovali su u Egipat i posjetili više redovničkih zajednica. Susreli su i Didima Slijepca, velikog poznavatelja Origenovih djela. Godine 386. trajno su se smjestili u Palestini te u Betlehemu osnovali jedan muški i tri ženska samostana. Jeronim je boravio 34 godine u Betlehemu, i to je najplodnije razdoblje njegova literarnog stvaralaštva. Pribavio je i vrijednu biblioteku. Često je sam prepisivao knjige. Koristio se i bogatom Euzebijevom bibliotekom u Cezareji. To je vrijeme bilo plodno razdoblje Jeronimova književnog stvaralaštva. Među ostalim, tada su nastali njegovi prijevodi Biblije, komentari Pavlovih poslanica (Filemonu, Galaćanima, Efežanima i Titu), biblijski komentari proročkih knjiga (malih proroka), prijevod Didimova djela *O Duhu Svetom* i Origenovih komentara Lukina evanđelja. Napisao je poznato djelo *De viris illustribus*. U posljednjem desetljeću 4. stoljeća Jeronim je sudjelovao u mnogim polemikama. U origenovskim kontroverzijama pristao je uz Epifanija, a njegov prijatelj Rufin uz Ivana Jeruzalemskoga, pa je njihova polemika nastavljena godinama, a prijateljstvo je došlo u krizu. Jeronim je imao polemičan odnos i s drugim velikim biskupima svojeg vremena. Tako je preveo Didimova i Origenova djela na latinski da bi (čini se) pokazao da su neki Ambrozijevi spisi plagijat. Napete odnose imao je i s Augustinom, koji nije s oduševljenjem prihvatio njegov prijevod Biblije. Jeronim je polemizirao i s heretičkim piscima poput Jovinijana, Vigilancija i Pelagija. Teška bolest u prvim godinama 5. stoljeća i smrt prijateljice Paule (405.), koja ga jako pogodila, uzrok je tomu da je u to vrijeme malo pisao izvornih teološka djela. Više je prevodio, osobito monaške spise, poput Pahomijeve regule. Tada je napisao i brojna pisma. Od godine 406. Jeronim je ponovo bio spisateljski vrlo aktivan. Nastavio je pisati komentare knjiga malih proroka (Zaharija, Malahija, Hošea, Joel i Amos) te komentare četvorice velikih proroka: Danijela (407.), Izaije (408./9.), Ezekijela (411./14.) i Jeremije (415.). Napisao je *Dialogus contra Pelagianos* jer se protivio dolasku Pelagijevih pristalica u Jeruzalem, nakon čega su oni napali i zapalili Jeronimove samostane. Provala barbara i pad Rima (410.) jako se dojmila već ostarjelog Jeronima. Umro je 30. rujna 419. ili 420., a Zapadna crkva slavi ga kao jednog od četvorice velikih crkvenih otaca, zajedno s Ambrozijem, Augustinom i Grgurom Velikim.

Jeronim je bio najobrazovaniji među zapadnim crkvenim ocima i jedan od najvećih erudita svojeg vremena. U kršćanskoj ikonografiji prikazivan je s lavom u pećini, kojemu je prema legendi jednom izvadio trn iz šape i zato ga više nije napuštao, ili u monaškoj ćeliji u kardinalskoj odori. Jeronim je vrlo zaslužan za prenošenje biblijskih i patrističkih tekstova na Zapad. Za mladosti je sam prepisao mnoge knjige, a kasnije, zahvaljujući Paulinoj novčanoj pomoći, organizirao je prepisivanje vlastitih djela. Uz već spomenuta egzegetska djela, komentare osobito starozavjetnih knjiga i prijevoda Origenovih, Euzebijevih i Didimovih djela, znamenito je Jeronimovo prevođenje Biblije. Na poticaj pape Damaza, koji je želio popraviti već postojeći latinski prijevod, Jeronim je to učinio vrlo brzo već u Rimu, osobito četiri evanđelja i psalterij. Po dolasku u Palestinu dao se na prevođenje cijelog Starog zavjeta prema *Septuaginti* iz Origenove *Heksaple*. Od toga je prijevoda sačuvano nešto ulomaka. Konačno je odlučio (391.) napraviti

prijevod s originalnog hebrejskog i aramejskog teksta, a taj naporni posao radio je sve do 406. godine. Prijevod, koji je načinjen vjerno, ali ne doslovno, na početku je doživio velike kritike. Njime se nije koristio ni Augustin, no već za pape Grgura Velikog (+604.) Jeronimov je prijevod bio općenito prihvaćen, a naziv *Vulgata* koristi se od 13. stoljeća. Tridentski sabor u 16. stoljeću (od 13. prosinca 1545. do 13. prosinca 1563.) proglasio je *Vulgatu* službenim prijevodom Biblije u Crkvi. Od Jeronimovih dogmatsko–polemičkih spisa spomenimo: *Alteratio Luciferiani et Orthodoxi*, u kojem govori o krštenju podijeljenom od arijevaca; *Adversus Helvidium de perpetua virginitate b. Mariae*, u kojem pobija Elvidijevo mišljenje da su Josip i Marija imali i drugu djecu nakon Isusova rođenja; *Adversus Iovinianum*, u kojem govori o uzvišenosti djevičanstva; *Contra Vigilantium*, u kojem brani štovanje svetača i relikvija. Po uzoru na Svetonijevo djelo *De viris illustribus*, u kojem su zapisani životopisi poznatih poganskih ličnosti, Jeronim je sastavio djelo istog naslova u kojem donosi životopise 135 kršćanskih autora. Počeo je od Pavla, a završio je sa samim sobom. Važna je Jeronimova zbirka pisama koja sadržava 154 pisma, od kojih 34 nije on napisao, nego ih je preveo ili su bile njemu upućene. Među njima su najpoznatije 9 pisama koje mu je pisao sv. Augustin. U zbirku je uključeno i 14 pisama, od kojih je neka Jeronim preveo na latinski, a neka su apokrifna. Pisma bi se mogla podijeliti na obiteljska, asketska, polemičko–apologetska i znanstvena (didaktička i egzegetska). Među najpoznatija pisma spadaju *Ep. 22* Eustokiji i *Ep. 52* upućeno mladomu svećeniku Nepocijanu, u kojem govori o svećeničkom životu.

U svojim brojnim spisima Jeronim nije imao sklonosti spekulativnoj teologiji. Teološke stavove dokazivao je gotovo isključivo na Bibliji, tradiciji, liturgiji i životnoj praksi. U moralnim je pitanjima rigorist — kada piše teoretski, ali je puno umjereniji, pun razumijevanja u konkretnim slučajevima i životnim problemima. U egzegezi Jeronim je eklektik, spaja dvije egzegetske škole: aleksandrijsku i antiohijsku, literarni i alegorijski smisao. Veliku ljubav pokazivao je prema Crkvi, a njezine neprijatelje doživljavao je kao svoje vlastite i s njima najoštrije polemizirao. Važan je svjedok za nauk o primatu rimskog biskupa.

Prošlo je 1600 godina od smrti sv. Jeronima, velikog teologa, bibličara, polemičara i ranokršćanskog pisca koji će stoljećima utjecati na zapadnu kršćansku i svjetovnu tradiciju. Njegovi su spisi važan izvor povijesnih podataka. Prijevodi i komentari biblijskih tekstova i polemičke rasprave o teološkim problemima temelji su egzegetskoj i teološkoj znanosti. Latinski prijevod Biblije, poznat kao *Vulgata*, ključ je za razvoj i razumijevanje srednjovjekovnog, osobito crkvenog, latinskog jezika. Moglo bi se navesti još puno primjera Jeronimova utjecaja na različitim područjima: umjetnosti, crkvenog života, monaštva i slično. Posebno treba istaknuti stoljetnu povezanost hrvatskog naroda sa sv. Jeronimom, koji ga zbog njegova zemljopisnog porijekla doživljava kao svojega. Njemu su posvećene brojne crkve i kapelice, a njegovo štovanje trajno je prisutno u vjerničkom narodu. Svojim životom i radom sv. Jeronim sigurno je zaslužio da njegova 1600. obljetnica smrti bude dostojno obilježena, kako u općoj, tako i domaćoj Crkvi. Budući da ne postoji opće suglasje o godini njegove smrti (419. ili 420.), možda bi bilo dobro proglasiti godinu sv. Jeronima koja bi trajala od 30. rujna 2019. do 30. rujna 2020. godine.